

5 DE FEBRER DE 1919: COMENÇA LA VAGA DE LA CANADENCA

- UNA VAGA GENERAL PEL DRET DE SINDICACIÓ, PER LA JORNADA LABORAL DE 8 HORES I PER L'AUGMENT DE SALARIS -

Fogoners i maquinistes del cuirassat Alfonso XIII posen en marxa les màquines de l'estació elèctrica del carrer Mata, durant la vaga de La Canadenca. Barcelona 1919.

Autor: Josep Maria de Sagarra i Plana.

[ANC1-585-N-66](#)

Descripció

En la fotografia podem observar fogoners i maquinistes del cuirassat Alfonso XIII, amb els seus uniformes de la marina, que posen en marxa les màquines de l'estació elèctrica del carrer Mata de Barcelona, durant la vaga de La Canadenca de 1919, ocupada i militaritzada per garantir el subministrament d'electricitat a la ciutat.

Interès del document

A través del desplegament de les forces d'ordre, concretament amb l'ocupació de la central elèctrica del carrer Mata de Barcelona, popularment coneguda com Les Tres

Xemeneies, veiem el principal sector afectat per la vaga de La Canadenca, el de l'electricitat, així com la força que va agafar el que va acabar sent una de les grans vagues generals de la història de Catalunya en el que es dirimia el dret de sindicació, la jornada laboral de 8 hores i l'augment de salaris.

Ens situa en el context concret de Catalunya i Barcelona, en uns anys especialment conflictius a nivell polític i social, enmarcat en un context europeu de postguerra, de caiguda d'Imperis, de reordenament d'Estats i de cicles revolucionaris.

També ens il·lustra sobre la importància i desenvolupament del sector elèctric a Catalunya, emmarcat en un context econòmic i industrial més general, conegut com la Segona Revolució Industrial.

Context

El context general europeu era especialment convuls. Al finalitzar la Primera Guerra Mundial, es van ensorrar els vells imperis europeus (el rus, l'alemany, l'austríac i el turc) i van sorgir nous estats (Àustria i Hongria se separen, sorgeixen els països bàltics - Estònia, Letònia i Lituània-, Finlàndia, Polònia, Txecoslovàquia i el regne de Serbis, Croats i Eslovens, posteriorment anomenat Iugoslàvia, mentre que el procés d'Independència d'Irlanda prosseguia). El context també venia marcat per amplis moviments revolucionaris, en particular per la Revolució bolxevic triomfant (1917), però també per la Revolució de Novembre de 1918 a Alemanya, que va culminar amb la derrota de l'aixecament espartaquista a Berlín el gener de 1919, així com l'onada d'ocupacions de fàbriques a Itàlia i la creació de consells d'obres durant l'anomenat *Bienio Rosso* (1919-1920).

En un context encara més ampli, com tot seguit veurem, s'ha d'emmarcar el conflicte de La Canadenca en les lluites per reduir les llargues jornades laborals diürnes i nocturnes, present des dels primers moments de la industrialització. La primera fita es va produir el 1802 a Gran Bretanya, quan es va regular el treball diürn a 12 hores i es va prohibir el treball nocturn dels aprenents en la indústria cotonera. Al llarg del segle XIX, s'aconseguiria reduir la jornada a 10 hores en alguns països, almenys sobre el paper. La jornada de 8 hores havia estat defensada i aplicada per l'industrial i socialista reformista Robert Owen des de principis de segle, i va ser una reivindicació assumida per les *Trade Unions* britàniques, nom que reben els sindicats en els països anglosaxons. A través de les mobilitzacions, els obrers de la construcció de Nova York van aconseguir que s'establís la jornada de 8 hores en el seu ram i àmbit territorial el 1872. El 1884, en el Congrés de Chicago de la *Federation of Trade and Labour Union of the United States and Canada*, es va aprovar una resolució per instal·lar la jornada de 8 hores a partir de l'1 de maig de 1886, una data que propiciava les mobilitzacions de la classe obrera degut a que era quan finalitzaven molts contractes laborals i de lloguer d'habitatge. En aquestes mobilitzacions, el 3 de maig, una manifestació obrera era reprimida per la policia i l'agència privada de detectius i seguretat Pinkerton, amb morts i nombrosos ferits. En resposta, l'endemà, a Haymarket, es va fer una

manifestació que va ser durament reprimida per la policia, moment en el que uns provocadors, tal vegada a sou de les autoritats, llançaran una bomba. La repressió cap el moviment obrer es va generalitzar, empresonant-se a 8 caps de turc que serien condemnats a mort per l'explosió de Haymarket. A tres se'ls perdonaria la pena, un se suïcidaria a presó i, els altres quatre, van ser penjats en acte públic per atemorir i escarmentar tot el moviment obrer. La Internacional Socialista, fundada el 1889, va declarar l'1 de maig de dia nacional dels treballadors, prenent de referent la lluita per les 8 hores. En realitat, la majoria de governs no prendrà mesures legals per limitar la jornada laboral a 8 hores fins després de la Primera Guerra Mundial.

Pel que fa el context espanyol, Espanya es va mantenir neutral durant la Primer Guerra Mundial però es va veure igualment afectada pel conflicte. Si en un primer moment el comerç i la indústria es van veure impulsats per les compres dels estats bel·ligerants, aquest impuls va promocionar ascensos de negocis i fortunes massa ràpids, no sempre clars i sense fer-se inversions en millores industrials a llarg termini. La demanda de productes també va comportar una inflació desbocada dels preus dels productes de primera necessitat. Per altra banda, contrabandistes, espies i persones d'oficis dubtosos proliferaven per Barcelona. Acabada la guerra, va començar un període de crisi econòmica a diferents sectors industrials, caient les exportacions a nivells de guerra. La crisi s'estendria a la banca, fent fallida el Banc de Barcelona.

La Confederació Nacional del Treball (CNT), sindicat de tendència anarcosindicalista, es va crear el 1910 a Barcelona i, en pocs anys, passaria a enquadrar la majoria dels treballadors sindicats a Catalunya i part d'Espanya, especialment en ciutats industrials de l'arc mediterrani entre els jornalers del camp a Andalusia. La CNT va rebre un gran impuls en el Congrés de la Regional Catalana celebrat a Sants del 28 de juny a l'1 de juliol de 1918, on es va dur a terme una reorganització que establia sindicats unificats per indústries i no per ofici. Alhora, s'establien federacions locals, unides en la Confederació Regional del Treball a Catalunya, dirigida per Salvador Seguí, unida amb altres regionals per constituir la CNT. Ángel Pestaña era director de Solidaridad Obrera.

La patronal, al seu torn, també s'agrupava en federacions de rams d'indústria. Van agafar-ne la direcció membres intransigents i autoritaris, com Fèlix Graupera, president de la federació Patronal de Barcelona (del 1919 al 1923), de la Catalana (1920) i de l'Espanyola (1923); Josep Pallejà, secretari de la Federació de Barcelona i Joan Miró Trepal. Van pressionar a les autoritats, que van aplicar estats de guerra a Barcelona i Catalunya, van aplicar lleis específiques i discrecionals contra els obrers (com la llei de fugues, que permetia matar a presos si els policies deien que el pres havia intentat fugir), van promocionar els sindicats lliures o grocs per fer front a la CNT, van armar sometents de voluntaris reclutats entre la burgesia i el lumpenproletariat (classes més baixes de la societat situades entre la marginació i la delinqüència) i van organitzar una xarxa de contresespionatge i terrorisme blanc amb personatges sinistres com el policia Bravo Portillo o el falç baró de König.

A l'Estat espanyol, entre 1913 i 1917 es van donar més de dues-centes vagues, el 1918 més de 450, unes 900 el 1919 i unes 1.000 el 1920. Entre 1918 i 1923 es produïen uns

560 ferits i 270 morts per la conflictivitat obrera. Entre 1917 i 1923 Barcelona va esdevenir un problema d'Estat. De fet, ja ho venia sent d'abans. Sense anar més endarrere, és molt indicativa la dada que, de 1901 a 1921, Barcelona va restar més temps amb les garanties constitucionals suspeses que en situació de normalitat.

“La Canadencà” era el nom amb el que es coneixia el *holding Barcelona Traction, Light and Power*, fundat el 12 de setembre de 1911 a Toronto per iniciativa de l'enginyer nord-americà Frederick Stark Pearson. Es dedicava a la producció i distribució d'electricitat i a l'explotació de tramvies i ferrocarrils elèctrics. Formaven part del grup les empreses Recs i Forces de l'Ebre, Barcelonesa d'Electricitat, Energia Elèctrica de Catalunya, Tramvies de Barcelona i Ferrocarrils de Catalunya. De bell antuvi, el projecte industrial estarà encaminat en anar adquirint drets, concessions i empreses que li permetessin exercir el monopoli en la generació de l'electricitat en diferents rius catalans, així com la distribució de l'electricitat a través dels transports. Va mobilitzar grans inversions de capital estranger, va aconseguir les concessions hidràuliques més productives i va arribar a controlar el 90% de la distribució comercial d'electricitat de Catalunya. Juntament amb el sector químic, i el corporativisme internacional, el desenvolupament de les indústries relacionades amb l'electricitat s'insereixen en el que es denomina Segona Revolució Industrial.

Vegem, ara, la vaga en detall (el seu inici, evolució i finalització). El 1917 havien començat les obres de l'embassament i la central hidroelèctrica de Camarasa, al riu Noguera Pallaresa, perforant túnels i, el maig de 1919, construint-hi la presa. Les obres es van acabar el 29 d'abril de 1922. El conflicte va esclatar quan, a finals de gener de 1919, l'empresa va decidir baixar els salaris dels empleats de la secció de facturació, de l'oficina, i acomiadar els treballadors afiliats al Sindicat Únic de l'Aigua, Gas i electricitat, que just s'estava creant. El 5 de febrer va començar una vaga a la secció de facturació. La policia va desallotjar els 140 vaguistes. En solidaritat amb els treballadors acomiadats, la CNT va cridar a una vaga que, a partir del 21 de febrer va ser secundada per les empreses del grup, sumant-s'hi un sector rere l'altre. El 27 de febrer, s'hi uneixen treballadors de la Societat General d'Aigües, de la Companyia de Gas Lebon i de la Catalana de Gas i Electricitat. A principis de març, el Sindicat Únic d'Arts Gràfiques va aplicar l'anomenada “censura roja”, amb la qual es negaven a publicar notícies adverses al moviment de vaga. Del 7 al 12 de març la vaga es generalitzava al sector dels transports, esdevenint una vaga general en defensa del dret a sindicació, la jornada laboral de 8 hores i la millora dels salaris.

El 13 de març el govern Romanones declarava l'estat de guerra Barcelona, confiscava, ocupava i militaritzava la companyia i els serveis de proveïment elèctrics, per assegurar l'abastiment a la ciutat. Alhora, començava a detenir vaguistes. En aquelles dates, el castell de Montjuïc arribaria a tenir 3.000 presos detinguts. El 17 de març es va arribar a un acord pel qual La Canadencà readmetia els treballadors, l'Estat acceptava la jornada de 8 hores (primer pel sector de la construcció i, al mes d'abril, per a tots els treballadors i treballadores d'Espanya, esdevenint un dels primers estats que assoleix aquesta fita), un augment del salari i el pagament de la meitat del mes de vaga, mentre

que el governador civil es comprometia a alliberar els treballadors empresonats a Montjuïc.

La CNT es va dividir, però Salvador Seguí va aconseguir que s'acceptés l'acord en un míting multitudinari el 19 de març a la Plaça de Toros de les Arenes. Això no obstant, la Patronal i els militars van pressionar fins a impedir l'alliberament de tots els presos, de manera que el 24 de març tornava a arrencar la vaga, allargant-se fins l'abril. Hi van participar empreses del sector de la llum i els transports. La vaga general va produir-se a Barcelona, però es va estendre a Girona i Palafrugell. L'enfentament es va endurir, es va declarar l'estat de setge, es van suspendre els sindicats, es van detenir 200 delegats sindicals i es va confiscar el fons documental de la CNT. El Capità General Milans del Bosch va actuar al marge de les institucions polítiques rearmant somatents, amb 8.000 voluntaris burgesos armats, i promocionant bandes de pistolers. El 14 d'abril finalitzava la vaga i, forçat per la Patronal, les Juntes Militars i el Capità general de Catalunya, Milans del Bosch, el cap de govern Romanones es veia forçat a dimitir, sent substituït per Antonio Maura.

Al cap de poc, aprofitant una vaga de la construcció i el desgast de la CNT per la vaga de la Canadenca, la Patronal va aplicar un *lock-out* (tancament empresarial per part dels directius) del 25 de novembre de 1919 a gener de 1920. En paral·lel, el desembre de 1919 es formaven els sindicats Lliures, dirigits per Ramon Sales i sota l'empared dels governadors civils, càrrec en mans de Francisco Maestre Laborde-Boix, comte de Salvatierra, des de desembre de 1919 al maig de 1920. El va seguir el breu -de juny a novembre- mandat de Federico Carlos Bas Vassallo, de caràcter més moderat. Depurat l'anterior, des de novembre de 1920 fins a 1922, Severiano Martínez Anido, juntament amb el cap de policia Martínez Arlegui, va aplicar-se a fons en la repressió de la CNT. Un repàs a alguns dels atemptats i morts d'aquells anys és molt il·lustratiu: el 19 de juliol de 1919 era assassinat el líder obrer Pau Sabater "Tero", del ram de l'estampació i tintura de teixits; el 15 de setembre era assassinat Bravo Portillo, cap de la policia que s'havia acarnissat amb el membres de la CNT; el 30 de juliol de 1920 era assassinat el Comte de Salvatierra; el 12 de setembre el Sindicat Lliure posava una bomba al music-hall Pompeia amb la intenció d'inculpar la CNT, produint-se 3 morts i 20 ferits; el 27 d'abril era assassinat el líder de la CNT Josep Canela i, el dia 30, l'advocat laboralista Francesc Layret; el 8 de març es produïa l'atemptat mortal contra el cap de govern Eduardo Dato; el 18 de maig la policia assassinava al líder obrer Evelio Boal amb la llei de fugues; el 22 d'agost de 1922 s'atemptava contra Ángel Pestaña, que va sobreviure a l'atac i, el 10 de març de 1923, era assassinat Salvador Seguí, "el noi del sucre", el principal líder de la CNT.

Per concloure: l'evolució de la vaga de la Canadenca va suposar la demostració de "la majoria d'edat" de la CNT, amb una vaga en consonància amb les característiques del moviment obrer europeu (per la força de la mobilització així com per les reivindicacions relatives al dret d'associació i la reducció de la jornada laboral a 8 hores). La repressió que venia patint el sindicat es va redoblar després de la vaga, entrant-se en el camp del terrorisme patronal i d'Estat i empentant el sindicat anarcosindicalista a la clandestinitat i a una major radicalització. Per altra banda, la

vaga va suposar la unió de part de la burgesia catalana amb el militarisme espanyol. Tots dos, davant la polarització política i social, que es va accentuar a l'extrem durant els violents anys del pistolerisme, van optar pel regeneracionisme de mà de ferro, materialitzat en la dictadura para-feixista de Primo de Rivera el 1923.

Qüestions:

- Què és una vaga general? Busqueu quines són les grans vagues generals de la història d'Espanya i Catalunya.
- Quins són els motius que van dur a la vaga de la Canadencia?
- Quin context internacional i nacional hi havia en les dues primeres dècades del segle XX?
- En què va consistir la Segona Revolució Industrial?

Per continuar indagant:

Fons arxivístiques

[Fons ANC1-42/Brangulí \(fotògrafs\)](#)

[Fons ANC1-585/Josep Maria Sagarra i Plana](#)

Reportatges fotogràfics dels fotoperiodistes Brangulí i Josep Maria Sagarra.

Podreu observar el gran desplegament pels punts neuràlgics de la ciutat de tropes de l'exèrcit i de la marina, policies i guardies civils, la custòdia, ocupació i militarització del funcionament de centrals elèctriques, transports, enllumenat pública i pous d'aigua. També es veu l'armament en milícies de somatents de burgesos voluntaris disposats a combatre els vaguistes a trets.

[Fons ANC-1-737/Josep Puig i Cadafalch](#)

Conserva documentació diversa referida a la Canadencia. Per exemple:

- ANC1-737-3341. Carta del primer sindicalista acomiadat de la canadencia a Puig i Cadafalch,
- ANC1-737-3335 Carta del periodista Ignasi Ribera Rovira tancat a la Model pels seus articles de la vaga de Canadencia,
- ANC1-737-4756 Dossier de premsa sobre la vaga de la Canadencia,
- ANC1-737-4766 Full suplement de la Soli sobre la vaga la Canadencia,
- ANC1-737-4768 Full imprès signat per Lerroux sobre la vaga Canadencia,
- ANC1-737-4755 Fulls volants del comitè de vaga de la Canadencia,

- ANC1-737-5723 Notes, minutes i apunts de treball del presi Puig i Cadafalch sobre la vaga Canadenca,
- ANC1-737-4762 Saludes d'Isidre Gassol al presi adjuntant carat del secretari de la Canadenca refusant la intermediació de la Mancomunitat en la vaga,
- ANC1-737-5716 Serveis de transport verificats durant la vaga de transports (març abril 1919),
- ANC1-737-4780 Telefonemes dirigits al presi informant de l'evolució de la vaga gral.,
- ANC1-737-T-5631 Manifest de concòrdia social adreçat a la Unió Patronal, al Sindicat Únic d'Arts Gràfiques i carta del dirigent de la CNT, Francisco Jordán, al president Puig i Cadafalch demanant-li ajuda econòmica per afrontar el lockout patronal.

[FONS ANC1-211 / FUERZAS ELÉCTRICAS DE CATALUÑA, S.A \(FECSA\):](#)

- [ANC1-211-N-9167 al ANC1-211-N-9417](#). Construcció pantà de Camarasa. Podem veure reportatges fotogràfics de la construcció de la presa, des d'anàlisis i cates prèvies del terreny, a les diferents fases de la seva construcció fins a finalitzar l'embassament i la central. En les fotografies podem apreciar anotacions de caràcter tècnic.

FONS ANC1-1115 / COL·LECCIÓ FRANCESC CABANA D'HISTÒRIA DE L'EMPRESA CATALANA podem consultar resguards provisionals d'una obligació de 500 pts., garantida per Empreses d'Energia Elèctrica de Catalunya i la Barcelona Traction.

FONS ANC1-5 / GABRIEL CASAS i GALOBARDES

Conté fotografies de [les tres xemeneies de la Candença](#)

Altres fonts

Reial decret del 3 d'abril de 1919 decretant la jornada laboral de 8 hores

<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1919/094/A00042-00043.pdf>

Hemeroteca La Vanguardia

<http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1919/02/06/pagina-5/33302976/pdf.html?search=huelga>

Bibliografia

Alayo, J. C., *L'electricitat a Catalunya. De 1875 a 1935*, Pagès editors, Lleida: 2007.

Ealham, C., *La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto 1898-1937*, Alianza editorial, 2005, Madrid.

Tarraubella, X. *La Canadenca al Pallars. Repercussions socioeconòmiques de la construcció de l'embassament de Sant Antoni a la Conca de Tremp (1910-1920)*, Garsineu edicions, Tremp: 2011.

Termes, J., *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*, l'Avenç, Barcelona: 2011.

Termes, J. "De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)", a Vilar, P. (dir.) *Història de Catalunya*, ed. 62, Barcelona: 2003.

VV. AA., *La vaga de La candenca i la jornada de 8 hores. Catàleg de l'exposició del maig de 1994*, Fundació Arxiu Històric CCOO i Ajuntament de Barcelona, Barcelona: 1995.